

Марко Кропивницький.

На першій роковині смерті.

Торік, 9 квітня несподівано помер, вертаючися з останніх гастролів своїх в Одесі, популярний по всій Україні й далеко по-за межами її, "батько українського театру". Людина старого віку, підоптана і знесилена літими, він проте до останнього часу виступав на сцені, чаруючи глядачів все тією ж силою та свіжістю свого сценачного таланту; одійшовши на спокій, в'яз поетичну отставку", він не поривав все таки зв'язків зо сценою. Тим то смерть його і вразила так громадянство. Здавалось, час не мав над ним сили і Кропивницький повинен був ще довго виступати в ролі не тільки надзвичайного артиста, а й живого свідка того тернистого шляху, який разом з своїм батьком пройшов і український театр. Та смерть нарешті агадала про Кропивницького й забрала мало не з сцени...

Кропивницький народився 25 квітня р. 1840 на Херсонщині; невеличка наука в повітній школі, потім канцелярська служба по таких ведмежих кутках, як Бобринець—і сцена, спершу тільки як спочинок од осоружної канцелярщини, потім, з р. 1871-го, вже як постійна професія і любе діло, що наповняло все життя. Поїзтя до мистецтва, особливо сценічного, був такий у йому дужий, що переміг провінційну драговину й витяг з неї Кропивницького на справжню стежку, але через віщо він зробився українським актором і письменником, про це ми не маємо ще певних відомостей. З обставин, що могли впливати на його національне освідомлення, відома нам тільки одна — це перебування в Бобринці Ол. Коляського, що вернувшись з заслання, р. 1866 якийсь час мусів проживати там під поліційним догля-

дом. Політичний заслонець і місцевий чиновник незабаром стоваришували і почалося між ними щире приятельство; бачилися вони трохи не щодня і певне треба думати, це без сліду для Кропивницького ще минулось. Але знайомість з Коляським могла тільки зміцнити те, що вже було в душі у Кропивницького, бо ще раніше він виявив себе свідомим українцем не тільки з сцени, але й як український письменник: перша його п'єса "Михита Старостенко" ("Дай серцю волю...") була написана до опитання з Коляським; р. 1863,—вже, тоді, як бачимо, Кропивницький знайшов свою справжню стежку і як артист, і як драматург.

Сильний оцінюваний талант, оригінальний і глибокий артист, Кропивницький з своїми славними товаришами (Заньковецька, Затиркевич-Карпинська, Карпенко-Карий, Садовський, Сакагаганський) витворив цілу школу театральну й положив у 80-х роках міцні підвалини під новий український театр. Старий театр, що з XVI в. існував уже на Україні,—театр шкільної драми та трагедо-комедій, театр інтерлюдій та вертепів—оджив свій вік ще перед часами, коли повстало нове українське письменство. Ціла низка внутрішніх і зверхніх причин довела його до занепаду вже в XVIII в., і перші діячі нового українського письменства, як Коляревський, Гоголь—батько, Квітка, тощо, пробують поновити його вже на наших підставах, даючи драматичні твори сучасної вартости. Проте українського театра всеж не було ще, бо українські вистави були спорадичним, випадковим, в усьому разі не буденним зв'язцем. Українську п'єсу з тодішнього вузького репертуару (найчастіше "Наталку-Полтавку") зрідка виставляють мандровані трупи українсько-польсько ро-

сійські, що здилюю Українці,—або иноді такі гастрольори, як Щепкин, Соляник то-що; панський розваги служили українські вистави у таких магнатів, як Троциняський. Тільки в 60-х та 70-х роках починається мало не в один час у двох пунктах, у Києві та на степовій Україні, більш серйозні заходи коло відродження театру, вже як національної інституції. В Києві пробив гурток Старийського та М. В. Лисенка; в Єлисаветі—Кропивницький та Тобілевич (Карпенко-Карий). Після невеликої переминок 1876—1880 р., коли відомий указ 1876 р. заборонив цілком і без винятків різличні сценіческія предствлення і чтення на малоруськомъ языкѣ"—український театр під тямуючою рукою Кропивницького і одразу здобуває собі широку популярність і боротьба, з одного боку, великим фактором у розбудові національної свідомости серед громадянства, з другого—вихідним пунктом для розвитку українського драматичного письменства. Театр, потреба в репертуарі певне найдужче сприяв тому, що й Кропивницький знов береться за перо, виступаючи в ролі драматичного письменника.

Як драматург, Кропивницький робить ступінь наперед, рівняючи його твори до попереднього драматичного письменства на Україні, хоч самими способами малювання вони належать ще цілком до старої етнографічної школи. Темами для своїх творів Кропивницький бере здебільшого події з народнього життя, з уподобанням обробляючи окремі малюнки, даючи окремі образи, так як воє схоплени, що иноді, вдається, за-для них тільки й пише автор цілі сцени.

Дя манера видати цілості п'єс, але разом надає їм ту красочність, що джерелом живим б'є особливо в перших творах Кропивницького. Звер-

таючи найбільшу увагу на окремі сцени, автор иноді зовсім ніби забуває про цілість і не дбає про те, щоб його п'єси були гарно збудовані, щоб частини їх припасовані були одна до одної. Звідси де-яка млявість дії, розтяглість п'єс—до того часу, поки прийде жива, блискуча сцена, що закрасить собою всю п'єсу й дахне на чатача чимсь таким близьким, од чого не можна одірватися з цікавості. В цій мозаїчності творів Кропивницького і сила його, і слабкість, як письменника. Даючи гарні моменти, він не дає цілості; малюючи живі образи, не підіймається він до типів, до того широкого синтезу, що надавав би його творам значіння не скоромнущих малюнків. Здебільшого у його тільки позначається те, що в руках більш дисциплінованого письменника з мотучим почуттям художньої міри могло б перетворитися в зразки справжнього мистецтва.

Кропивницький звертає велику увагу на зміст своїх творів, у яких (опріч де-яких жартів, як "Пошилися у дурні") адебільшого пробує виявити такі моменти з народнього побуту, що в самому житті виступають на перший план. Вже перша його п'єса "Дай серцю волю, заведе в неволю", вся заснована на факті надсильства дужих елементів нашого села, що користуються з свого становища, щоб гнітати беззахистних людей. "Глигій" ще виразніше станоить питання про грубу силу—силу влясти й капіталу. Вичок Кропивницького, не вважаючи на де-яку свою схематичність, це вже спроба, перша в нашому драматичному письменстві, живої постаті з сфери тієї соціальної боротьби, ареною якої стало наше село після воли.

Такий і його змякнут Балтиз ("Олеся") і дуже гарно змальований "Самодур" на українському ґрунті

Самрє ("Дві сем'ї"). Роспад родинного життя намалював Кропивницький в гарній і з художнього погляду чи не найкращій своїй драмі—"Зайди-голова". Мало не універсальний образ селяньського безладдя незмірущими рисами дав Кропивницький в драматичному етюдї "По ревізії". Пробував Кропивницький сфотграфувати й події найновішого часу—визвольний рух ("Розгордіши", "Скрутка доба" та інші), але це вишло у його найслабше: чи чуття зрадило автора, чи бракувало йому розуміння нових подій, а тільки вони не перетворилися у його в широкі картати загального руху, та і з індивідуальної сфери не дали нічого цікавого.

Заслуга Кропивницького, як драматичного письменника, цілком уся в минулому: в час формування українського театру він постачав матеріал для репертуара, давав поживу ще молодій справі, і через те його література спадщина сходить на другий план, коли рівняти її до заслуг його в історії українського сценічного мистецтва. Тут він був справжнім творцем, ініціатором, зразком,—там тільки працюватим трудовником, що боролися, скільки сили було з ліхоліттям "лютого времени". На сцені він жив, сцені він служив переважно і сцена арбітра ім'я Кропивницького незабутнім в історії українського відродження. Але добру по собі пам'ять лишив він своїми драматичними творами, бо ними він все ж таки підготував по-части ґрунт для розвитку нашого драматичного письменства. Ця подвійна заслуга поставила Кропивницького ще за життя як постать історичну, яка на віки пам'ятною буде серед перших діячів українського театру й драматичного письменства.

Сергій Єфремов.